

XITOIY TILIDA SONLARNING MADANIY TAHLILI

Nabiyeva Elnora Rustam qizi

Ilmiy daraja: O'qituvchi

Ikki tilning sonlari ham arab alifbosida ishlatila olingan “0,1,2,3,4,5,6,7,8,9” sonlarida ifodalanib kelingan, bu ikki tilda ham o'zining yozilish usuli mavjud, xitoy tilida 0 dan 9 gacha bo'lgan sonlarning yozilishi farqlanadi, bular: “零, 壹, 貳, 叁, 肆, 伍, 陆, 柒, 捌, 玖” ko'rinishida yoziladi. O'zbek tilida esa 0 dan 9 gacha bo'lgan sonlar quyidagicha yoziladi bular: “ nol, bir, ikki, uch, to'rt, besh, olti, yeti, sakkiz, to'qqiz ” . Xitoy tilida sonlarning leksik ma'nosi mavjud bular sanoq son va hisob so'z, agar biz “ 五条毛毯 ” deb aytadigan bo'lsak, bu yerda “ 五 ” sanoq son bo'lib keladi, “ 条 ” bu esa hisob so'z bo'lib kelmoqda, “ 五条 ” ikkita ieroglifning birga kelishi faqat bir darajaning ma'nosida ifodalanilmoqda. Bunday ko'rinishida qo'llanilishi o'zbek tili sonlarida o'ta kam ko'rishimiz mumkin, o'zbek tilini umumiy qilib aytganda sanoq son va hisob so'zlar ma'nosi birgalikda keladi, agar biz “ 五条毛毯 ” o'zbek tilida ifodalab bermoqchi bo'lsak, bunda beshta cho'yshablar deb ifodalaymiz, “ 三个孩子 ” bunda uchta bola deb ifodalaniladi, bunday ifodalanilgan besh va uch sonlarining farqi 五条, 三个 ma'nosida ifodalaniladi, bunda sanoq son va hisob so'zlarning ma'nolari uyg'unlashib kelmoqda. Albatta xitoy tilida ayrim leksik boyliklar bor, sanoq son va hisob so'zlarning jamlanmasi holati ham ko'p, agar biz “ 九牛一毛 ” bunda “ to'qqiz sigirda bitta tuk bor ” ma'nosida tushunilishi mumkin, metaforada maksimum ya'ni yuqori va minimum ya'ni past darajada sonlarni taqqoslash mumkin, ozgina miqdorda, “ 九牛 ” bu faqat to'qqiz bosh sigir(九头牛) shaklida yoziladi; “ 百里挑一 ” bunda esa yuz barmoq orasidan eng yaxshisini tortib olmoq, ya'ni iste'dodli insonlarni tasvirlaydi. “ 百 ” va “ 一 ” so'zlar o'rtasida ifodalanilishi ham sanoq son va hisob so'zlar qisqacha ishlatilgan, bunda yuz va bir ma'nosi ifodanilgan. Ikki tilda sonlarning hammasi sanoq son va hisob so'zlarining birlashmasining belgisidir, ammo xitoy tilida sanoq sonlarining o'z belgilar mavjud, bu ikki tilning asosiy farqlaridan biridir.

Dunyoda ko'pgina mamlakatlarning sonlari odatda boshqa ma'noda ifodalanib kelinmoqda, O'zbekistonda dinga nisbatan e'tiqod bo'lganligi sababli, umumiy qilib aytganda, islom dinida sonlarning salbiy ma'nosi yo'q, chunki biz xudoga ishonamiz, lekin shuni ta'kidlab o'tish kerakki, ayrim insonlar tomonidan ayrim ishlar qilinadi. Yuqoridagi so'zlardan o'zbek va xitoy tillaridagi sonlarda mavhum bo'lgan bir xil ma'noga ega yoki bir xil ma'noga ega bo'lmagan sonlar ifodalanib kelinadi.

To'liq.

Bitiruv malakali ishim jarayonida men, xitoy va o'zbek tillar orasida bitta son bir xil ma'noga egaligini aniqladim. Bu "o'n" soni ikki tilda ham bir xil to'liq ma'noda ifodalaniladi, xitoy tilida esa mukammal ma'nosida keladi. 十拿九稳 ma'nosi ham o'zbek tilida bir xil ishonch ma'nosida ifodalaniladi ya'ni "o'nta gapidan to'qqiztasi to'g'ri".

Omad.

"六" ya'ni olti soni xitoyliklarning sevimli sonlaridan biridir, "olti" soni omad ma'nosida keladi, agar 六六大顺 ma'nosida kelsa, ba'zi holatlarda ishning ijobiy yakunlanganini va to'liq bajarilganini bildiradi. O'zbek tilida omadli son bu "besh" soni hisoblanadi, masalan: "ishing besh bo'lsin" bunda "besh" so'zi ma'nosi bor, bu holatda sening ishing muvaffaqiyat tilayman, martabang ulug' bo'lsin ma'nosida keladi. Ammo xitoy tilda rang barang ma'nosini ifodalaydi, agar biz "五行" ya'ni "besh element" lar ma'nosida keladigan bo'lsa bular: metall, yog'och, suv, olov va yerga ishora qilinib dunyodagi hodisalarning mazmunini ifodalaydi; "九五之尊" bunda to'qqiz soni eng katta ma'nosida kelmoqda, besh soni esa imperatorning mavqeini ifodalaydi.

Boylik.

Xitoy tili sonlarida yana bir o'ziga xos mavjud, bu esa bir turdagi talaffuz hodisasi, bunday holat boshqa mamlakatlarda ko'p uchramaydi, agar biz "八" (ba) sakkiz sonini oladigan bo'lsak, bu sonning talaffuzi boy "发" (fa), "八" so'zi xitoyliklarning e'tiborini eng ko'p tortgan sonidir, o'zbek tilida "7" soni boylik ma'nosini bildiradi, "7" sonining eng muhim jihatlaridan biri uni 2 va 3 soniga bo'lib bo'lmaydi, buning ma'nosi esa sening boyligingni bo'lib bo'lmaydi ma'nosida ifodalaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov A.A. "Xitoy tilida hisob so'zlar (leksik-semantik, struktural va funktsional tahlil)", Toshkent, 2004 yil, 54-b;
2. Nasirova S. "Xitoy tili grammatikasi" Toshkent, 2011 yil, 35-b;
3. Курдюмов В.А. "Курс китайского языка", "Теоритическая грамматика" - Москва. 2006 г., с. 576;
4. 李琰. 乌兹别克斯坦语言地位规划研究. 新疆社会科学, 2014(03).